

بنا م سدا وند خان و

اشکال دارویی طب ایرانی

طبقه بندی بر مبنای روش تجویز

موضعی

خوراکی

پوستی

واژینال، رکتال،
اورترال

دهانی

چشمی، گوشه، بینی

جامد

نیمه جامدات/مایعات
ویسکوز

مایع

اشکال دارویی خوراکی جامد:

❖ پودرهای خوراکی (سَفوفات)

❖ قرص‌ها

❖ حب‌ها

پودرهای خوراکی (سَفوفات):

✓ **تعریف:** داروی خشک پودر شده است که در کف دست بریزند و بر روی زبان ریخته و بخورند.

(فاقد آب یا مایعات دیگر در فرمولاسیون)

✓ **کاربرد درمانی در بیماری‌های داخلی مختلف**

سَفوفات بهترین ادویه برای معده و امعاء و بهترین داروی مستعمل در ضعف کبیء، طحال و کلیه می‌باشند.

✓ **دارای پایداری کوتاه (حدود ۴۰ روز)**

✓ **روش ساخت: کوبیدن بعضا الک کردن، ساییدن**

(نکته مهم در مورد سَفوفات این که اجزای سفوفی که برای قبض شکم و درمان اسهال تهیه می‌شود،

قبل از پودر و الک شدن باید برشته و بو داده شوند و علاوه بر آن، این اجزا را بسیار نرم نکوبند.

اما اجزای سَفوف ملین باید بسیار نرم کوبیده شوند.)

قرص‌ها:

✓ **تعریف:** اشکال دارویی جامد که به روش خاصی ساخته می‌شده‌اند.

✓ **کاربرد:** قرص خوراکی / قرص حد واسط

✓ **داری:** پایداری طولانی (حدود ۴ سال)

✓ **روش ساخت:** ابتدا کوبیدن و الک کردن با یک جزء مناسب (صمغ گیاهی / لعاب)، سرشتن و خمیر کردن، پرس کردن و گرانولاسیون مرطوب

(نکته مهم در مورد سفوفات این که اجزای سفوفی که برای قبض شکم و درمان اسهال تهیه می‌شود،

قبل از پودر و الک شدن باید برشته و بو داده شوند و علاوه بر آن، این اجزا را بسیار نرم نکوبند.

اما اجزای سفوف ملین باید بسیار نرم کوبیده شوند.)

حب‌ها:

- ✓ **تعریف:** اشکال دارویی جامد که بسیار به قرص نزدیک‌اند ولی از نظر اندازه ظاهری، روش ساخت، کاربرد، ماندگاری، روش تجویز و ... متفاوتند.
- حب داروهای کوفته و سرشته و به صورت گلوله‌های کوچک به اندازه ماش تا نخود و کوچکتر یا بزرگتر شده است.
- ✓ **کاربرد:** حب‌های غیرمسهل معمولاً برای تقویت معده یا برای تقویت ارواح و قوا به کار می‌روند.
- ✓ **دارای** پایداری کوتاه (۲-۳ ماه / ۱-۲ سال)
- ✓ **روش ساخت:** کوبیدن، ساییدن، بیختن، در یک مایع سرشتن و در آخر حب ساختن

اشکال دارویی خوراکی مایع:

- ❖ شربت‌ها، شراب‌ها
- ❖ سکنگبین‌ها
- ❖ عسلاب، ادرومالی
- ❖ خیسانده‌ها
- ❖ عرق‌ها
- ❖ جوشانده‌ها
- ❖ مرباها

شربت‌ها:

تعریف:

شربت: شربت‌ها یا شراب‌ها فرآورده‌هایی هستند که از گل‌ها، برگ‌ها، میوه‌ها، بزرها، چوب‌ها و ریشه‌های گیاهان ترکیب شده‌اند به نحوی که در آب جوشانیده شده و با شکر یا عسل و مواد مشابه به قوام آورده می‌شوند.

رب: آب آن چیزی که مقصود باشد، چندان بجوشانند که به ربع و ثلث رسند.

مورد مصرف: انواع بیماری‌های داخلی

زمان ماندگاری: اکثرا بیش از یک سال نیست به جز شربت به که مدت‌ها می‌ماند.

روش ساخت: آبگیری، کوبیدن، جوشاندن، صاف کردن

شربت‌ها از گل، برگ، میوه، دانه، پوست، ریشه و یا تمام گیاه تهیه می‌شوند و هر یک دستور العمل تهیه خاص خود را دارند که در کتاب‌های فارماکوپه سنتی (قرابادین‌ها) مذکور گردیده است. قانون تهیه شربت‌ها آن است که آب میوه یا سایر اندام گیاهی را گرفته، معادل دو برابر حاصل آب افزوده و آنقدر می‌جوشانند تا آن که ثلث یا نصف باقی بماند. پس مساوی قسمت باقیمانده، شکر مصفا اضافه کرده، به قوام می‌آورند. مانند شربت اترج که باعث تقویت معده و رفع تپش قلب ناشی از سوء مزاج می‌گردد.

برای تهیه شربت‌ها و رب‌ها، استخراج آبی، استخراج با حلال آلی، فیلتراسیون (در کیسه کتانی ریختن)، استفاده از گرما برای انحلال و استخراج، تنظیم قوام، پالایش نهایی و سایر عملیات مشابه روش‌های امروزی انجام می‌شده است.

سکنجبین ها:

✓ **تعریف:** نوعی اشربه که از دو جز اصلی عسل و سرکه یا جایگزین های

مناسب آنها ساخته می شده اند. پایه دارویی سکنجبین به تنهایی دارای اثرات درمانی می باشد اما می توان جهت رسیدن به اثرات دارویی اضافی مواد دیگری به آن افزود.

✓ **مورد مصرف:** دفع رطوبت ها، مواد دفعی، از بین بردن انسدادهای دستگاه گوارش و ...

✓ **زمان ماندگاری:** ۳-۵ سال

✓ **روش ساخت:** در صورت وجود، سایر ترکیبات را در سرکه و آب که عمدتاً مقدار آن سه برابر سرکه است خیسانده و بعد از یک شبانه روز طبخ کرده تا آب اضافی تبخیر گردد و در نهایت با جزء شیرین به قوام آورده شود.

در حین ساخت، کف های ایجاد شده بر روی مخلوط باید گرفته شود.

عسلاب و ادرومالی:

- ✓ تعریف: مایع بوده و نوعی شربت محسوب می شوند که از عسل تهیه می شده اند.
- ✓ مورد مصرف: به عنوان مسهل، دفع مواد سمی خورده شده، مقوی بدن، رفع ورم و درد معده کاربرد داشته اند.
- ✓ روش ساخت:

خیسانده‌ها (نقوعات):

✓ **تعریف:** آنچه خیسانند و بدون جوش صاف نموده و استعمال نمایند.

انواع داروها و میوه‌هایی را که در آب خیسانده می‌شوند، نقوع یا نقیع یا خیسانده می‌نامند.

✓ **مورد مصرف:** به عنوان مسهل، دفع مواد سمی خورده شده، مقوی بدن، رفع ورم و درد معده کاربرد داشته‌اند.

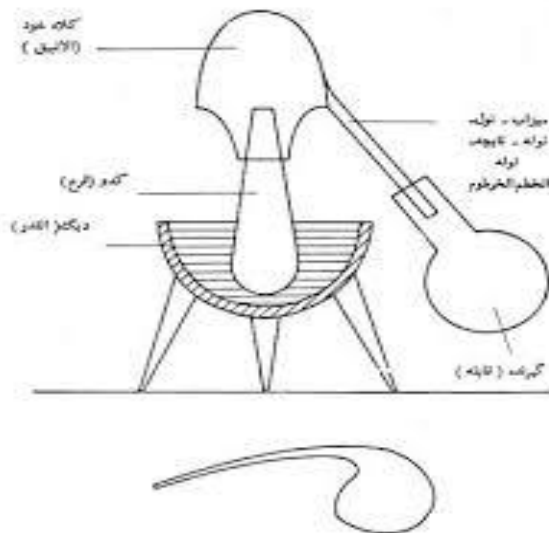
✓ **روش ساخت:** این که داروها را در آب بسیار گرم به حدی که آن‌ها را بپوشانند بخیسانند و یک تا سه شبانه روز نگه دارند و سپس آن‌ها را افشرده و صاف نمایند.

عرق‌ها :

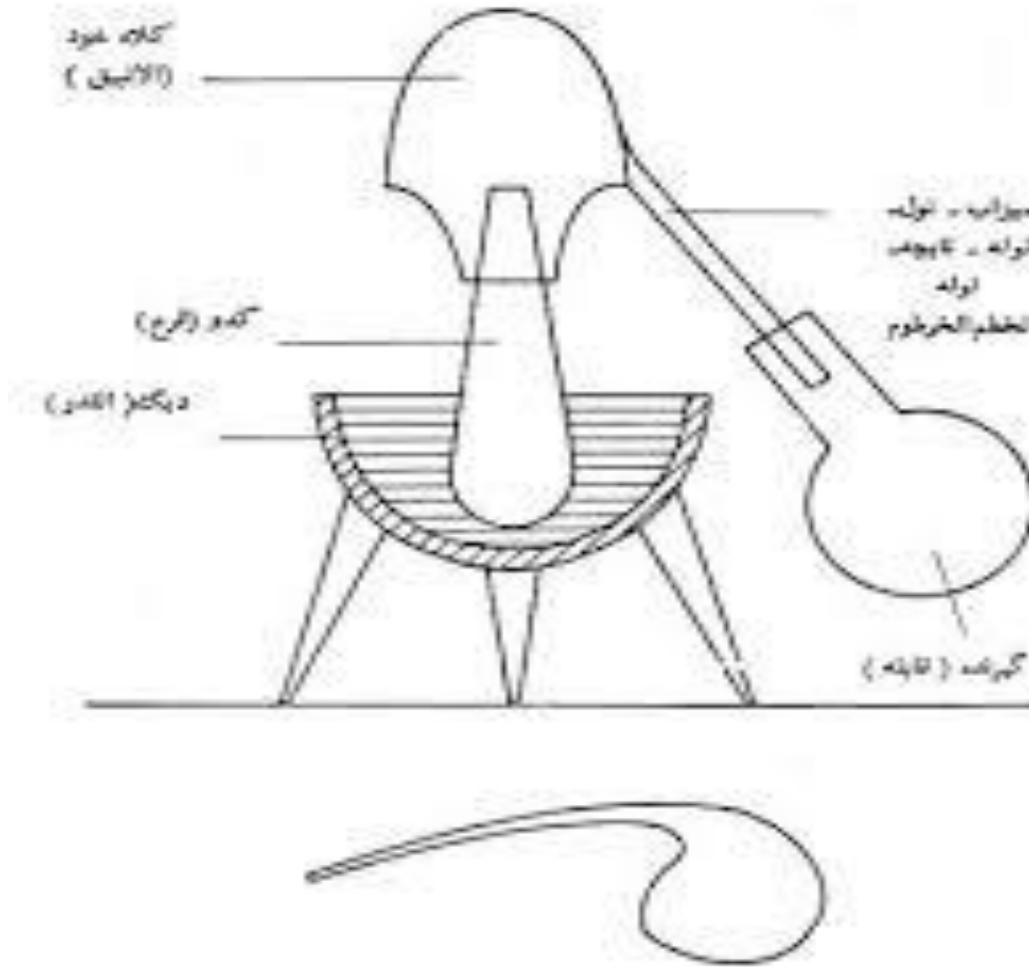

✓ تعریف: آب مقطر از گل‌ها، شکوفه‌ها، ثمرها، تخم‌ها و برگ‌ها،
بیخ‌ها، چوب‌هاست که با آب در قرع و انبیق تقطیر نمایند.
✓ مورد مصرف:

✓ روش ساخت: قرع و انبیق

عرق‌ها :

جوشانده‌ها (مطبوبات) :

- ✓ تعریف: خیساندن گیاهان دارویی و سپس جوشاندن آنها
- ✓ مورد مصرف: ملین طبع و مسهل
- ✓ روش ساخت: جوشاندن

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اصفهان
معاونت غذا و دارو

اشکال دارویی چشمی، گوششی و بینی:

- ❖ مایعات
- ❖ پودرها
- ❖ بخورها
- ❖ دودها

اشکال دارویی چشمی، گوش و بینی:

اشکال دارویی که از طریق مجرای بینی به کار می‌رفته است:

- سَعوط: آن را رقیق ساخته و در بینی کشند.
- نَشوق: در ابتدا مایع بوده و در بینی کشند.
- نَفوخ: داروی خشک را کوبیده و در بینی دمند.
- بَخور (انکباب): دارو را در آب ریخته و سر به بخار آن بردارند.
- دخنه (بَخور): در آتش نهاده و دود آن را استنشاق کنند.

این اشکال دارویی مخصوص اعضای سر (مغز، چشم، گوش و بینی) یا دیگر قسمت‌های دستگاه تنفس بوده و زمانی به کار می‌رود که بیمار نتواند داروی خوراکی را به کار برد.

اشکال دارویی چشمی، گوش و بینی:

اشکال دارویی که از طریق مجرای بینی به کار می‌رفته است:

- سَعوط: آن را رقیق ساخته و در بینی کشند.
- نَشوق: در ابتدا مایع بوده و در بینی کشند.
- نَفوخ: داروی خشک را کوبیده و در بینی دمند.
- بَخور (انکباب): دارو را در آب ریخته و سر به بخار آن بردارند.
- دخنه (بَخور): در آتش نهاده و دود آن را استنشاق کنند.

این اشکال دارویی مخصوص اعضای سر (مغز، چشم، گوش و بینی) یا دیگر قسمت‌های دستگاه تنفس بوده و زمانی به کار می‌رود که بیمار نتواند داروی خوراکی را به کار برد.

اشکال دارویی دهانی:

❖ دندانی (سنون)

❖ انگشت پیچ

❖ غرغره

❖ دهان شویه

اشکال دارویی دندانی (سنون):

- ✓ **تعریف:** سنون، دارویی خشک با اندازه ذره‌ای بسیار نرم است که بر دندان و لثه‌ها مالیده می‌شود.
- ✓ **کاربرد درمانی:** این شکل دارویی مخصوص بیماری‌های دندان است که جهت صفا و جلای دندان و یا حتی استحکام آن کاربرد دارد. مانند سنون خردل که دندان را محکم و دهان را خوشبو می‌کند.
- ✓ **روش ساخت:** ساییده بپاشند یا به چیزی بسرشند و قرص سازند.

انگشت پیچ (لعوق):

✓ **تعریف:** اشکال دارویی مایع با قوام نسبتا بالا که به صورت انگشت پیچ به کار می‌رفته‌اند.

این شکل دارویی دارای قوامی مخصوص است تا به حدی که اندک اندک لیسیده شود و به تدریج اثر درمانی آن بر حلق و نای برسد.

✓ **کاربرد درمانی:** این دارو اختصاصی درمان ناراحتی موضعی حلق و نای و ریه است. مانند لعوق انار که در ترشحات پشت حلق و سرفه ناشی از حرارت سودمند است.

✓ **روش ساخت:** کوفته و بیخته و مجموع را با هم آمیخته و الک کنند.

غرغره:

✓ **تعریف:** مخلوط دارویی مایع که در حلق می‌گردانده‌اند و فرو بردن آن هم مانعی نداشت. این شکل دارویی باید مدتی در دهان بیمار نگهداشته شود تا اثر دارو اعمال گردد و هنگام بیرون ریختن دارو حتی الامکان به لبها و اطراف بیرونی دهان نرسد.

✓ **کاربرد درمانی:**

✓ **روش ساخت:**

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران
معاونت دندانپزشکی

دهانشویه (مضمضه):

✓ **تعریف:** دارویی مایع است که در بیماری‌های دهان و دندان به کار می‌رود. این دارو را در دهان حرکت داده و مدتی نگهداشته، سپس بیرون می‌ریزند.

✓ **کاربرد درمانی:**

✓ **روش ساخت:**

دهانشویه (مضمضه):

✓ **تعریف:** دارویی مایع است که در بیماری‌های دهان و دندان به کار می‌رود. این دارو را در دهان حرکت داده و مدتی نگهداشته، سپس بیرون می‌ریزند.

✓ **کاربرد درمانی:**

✓ **روش ساخت:**